

A tömegkommunikáció és az emberölés néhány összefüggéséről

A tömegkommunikáció és a bűnözés közötti esetleges kapcsolat a pszichológusok, a pszichiáterek, a szociológusok, a pedagógusok, a hírközlési szervek kutatási központjainak szakemberei, a büntetőjogászok, valamint a kriminológusok újra meg újra visszatérő vitatémája. A kriminológiai kutatások szélesedésével és az egyre mélyebb oksági összefüggések feltárására irányuló törekvésekkel párhuzamosan mind a tőkés-, mind pedig a szocialista országokban — közöttük hazánkban¹ is — egyre inkább előtérbe került a tömegkommunikációnak a bűnözés különböző jelenségszintjeire gyakorolt esetleges következményeinek vizsgálata. Bár az eddigi kutatások — főként objektív tényezők következtében — a korábbi külföldi tanulmányok megállapításaihoz képest kevés új adalékkal szolgáltak, mégis közülük néhány az erőszakos bűnözéssel kapcsolatos elemzés figyelemre méltó következtetések levonásához nyújthat alapot.

A tömegkommunikáció hatásáról és jellegéről általában

Ma már széleskörűen bebizonyított, hogy a tömegkommunikációnak minden országban rendkívül nagy a szerepe és a felelőssége a tudatformálásban és a tájékoztatásban.² Természetesen más és más ez a hatás és következmény a különböző jellegű társadalmi berendezkedésű országokban, miután *a társadalmi berendezkedés jellege alapvetően meghatározza*³ a

tömegkommunikáció célját, feladatát s ehhez képest jelentősek az eltérések a szocialista, a fejlődő és a tőkésállamok viszonylatában, illetőleg ezen országok tömegkommunikációs eszközei tevékenységében, módszereiben és célkitűzéseiben, műsor- és tájékoztatási politikájában, mindezek folytán pedig ezek következményeiben is. Az egyén élete szempontjából jelentős tényezőket ugyanis azok a konkrét társadalmi, politikai, gazdasági, ideológiai és kulturális viszonyok határozzák meg, amelyek között él. Az előzőek arra is figyelmeztetnek, hogy a polgári kriminológusok és szociológusok vonatkozó álláspontját csak erős kritikai szűrővel szabad fogadnunk s különösen tartózkodnunk kell a megalapozatlan és a társadalmi berendezkedés jellegétől, lényegétől független, minden országra nézve érvényesnek tekinthető általánosítástól.

Közismert, hogy egyes tőkésállamokban a kapitalizmus általános válsága talaján eddig soha nem látott mértékű — a tőkés társadalmi rendszer lényegét is tükröző — erőszakhullám bontakozik ki, amelynek nemkívánatos ábrázolási teret engednek a tömegkommunikációs eszközök is, amely viszont visszahat az előbbire. A szocialista országokban az előzőekhez képest alapvetően eltérő a helyzet. A mennyiségi és minőségi különbségeken túl hangsúlyozni kell, hogy a szocialista országok nem nyitottak kaput az erőszak és a szadizmus tőkésállamokhoz hasonló képi megjelenítése előtt.

Előljáróban azt is le kell szögezni, hogy általában valamennyi országban, különösképpen azonban a szocialista országokban a tömegkommunikációs *hatások többnyire* — legalábbis a társadalmi rendszer szempontjából — *alapvetően kedvezőek*. A mi viszonyaink között a tömegkommunikáció jelentős mértékben hozzájárul a szocialista erkölcsi normák, életeszmények közvetítésével azok elterjesztéséhez, a szocialista humánus, az egymás iránti kölcsönös megbecsülés kialakulásához, következképpen az emberi élet egyre magasabb fokú tisztelete megteremtéséhez. Ugyanakkor az sem tagadható, hogy a tőkésországokban általánosabban, a szocialista országokban pedig elvétve egyes esetekben a helytelenül megválasztott téma, a kifogásolható filmátvétel, a következményekkel nem mindig számoló közlés stb. folytán negatív kihatások is jelentkeznek. Horányi Béla szerint a tömegkommunikációs eszközök érzelmi életre gyakorolt káros hatása a cinikus és egocentrikus védekezési mechanizmusok kialakulásában jelentkezik, amely főként arra vezethető vissza, hogy az egyén nap mint nap, akarva-akaratlan

¹ Münnich I.—Szegei M.: Szexuális motivációból elkövetett emberölés-sorozat pszichológiai elemzése. Magyar Pszichológiai Szemle 1970. évi 27. sz. 272—284. old. Raskó G.: Szociológia és kriminológia. II. Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok 11. köt. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1974. 95—155. old. Viski L.—Irk F.: Tömegtájékoztatási eszközeink közlekedésbiztonsági munkájáról. Belügyi Szemle 1974. évi 6. sz. 23—32. old. Gödöny J.: A társadalmi-gazdasági fejlődés és a bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1976. Münnich I.: A szociális tanulás elmélete és az agresszió. Kézirat. Leadva a Kriminológiai és Kriminálisztikai tanulmányok 15. kötetében történő közlésre.

² Szabó L.: A rendőrség és a sajtó. Belügyi Szemle 1963. évi 9. sz. 16—25. old. Bodor E.: Hozzászólás Szabó László „A rendőrség és a sajtó” c. cikkéhez. Belügyi Szemle 1964. évi 1. sz. 98—103. old. Budai J.: Hozzászólás „A rendőrség és a sajtó” c. cikkhez. Belügyi Szemle 1964. évi 2. sz. 76—81. old.

³ Riley, J. W.—Riley M. W.: Mass Communication and the Social System. In: Merton, R. K.—Broom, L.—Cotrell, L. S.: Sociology Today, Problems and Prospects. Basic Books, Inc., Publishers. New York, 1959. 537—578. old. Copper P.: Kriminális személyiségzavar kialakulása. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1970. 54. old.

túl sok erőszakról, katasztrófáról értesül.⁴ (Azal is számolni kell, hogy bizonyos beállítottságú embereknél gyakran a kedvező vonatkozások is kedvezőtlen következményekkel járhatnak.) Ugyanakkor arról sem szabad megfeledkezni, hogy ezek a hatások a különböző kulturális közegekben vagy korosztályok körében, továbbá más helyen és más időpontban eltérő reakciókat válthatnak ki. A reakcióhoz természetesen elengedhetetlenül fontos az adott cselekmény stb. ismertté válása, mivel ez mindenféle társadalmi értékítéletnek alapvető előfeltétele.⁵

A kifogásolható tömegkommunikációs hatások különösen az agresszív viselkedés kialakulásában játszanak szerepet. Kísérletek bizonyítják, hogy modellált példa segítségével az agresszivitás — ugyanúgy, mint az együttműködésre való képesség — tanítható.⁶ Bronfenbrenner mutat rá az amerikai és a szovjet nevelési módszerek közötti alapvető különbségekre. Míg pl. az óvodás- és iskoláskorú gyermekeket az USA-ban agresszív versenyszellemben, addig a Szovjetunióban a kölcsönös vonzalom és az együttműködési készség szellemében nevelik.⁷ Úgy véljük, hogy Bronfenbrenner a két világrendszer bűnözése közötti mennyiségi és minőségi különbség egyik igen lényeges mozgató rugóját találta meg. Münnich Iván arra a következtetésre jut, hogy a szociális tanulás során az élet konkrét viselkedésmoდეlleji ugyanolyan hatással vannak a megfigyelt személy magatartására, mint a verbálisan megfogalmazottak vagy a képekben megformáltak. Információs tartalmuk, figyelemkeltő hatásuk ugyanis közel azonosnak tekinthetők. Sajnos a tömegkommunikációs eszközök túl sok antiszociális, agresszív tartalmat produkálnak, illetőleg közvetítenek a befogadó néző vagy olvasó számára. A krimik, a háborús filmek millió példáját nyújtják, vonzó főhőseik idealizált és ideologizált tettein keresztül a brutális, a kriminális vagy éppen intellektuálisan tervezett agresszióknak. Raszó Gabriella ugyancsak hangsúlyozza, hogy a tartósan ismétlődő értelmi-érzelmi ráhatásokkal a beállítódási készség jelentős mértékben befolyásolható, s a túlzott erőszakábrázolás kétségtelenül befolyásolja bizonyos csoportok és sajtóságos élettörténettel rendelkező személyek szemléletét s nem egy esetben negatív hatást

gyakorol. A tömegesen bemutatott agresszív tartalmú filmek elősegítik mind a nyílt erőszakkal, mind pedig a mások erkölcsi, anyagi tönkretételével kapcsolatos közömbös, eltompult, be nem avatkozó légkört. Kiemeli, hogy a megszo- kás hatalma beállítódásformáló erő.

A tömegkommunikációs eszközök társadalmi berendezkedéstől függő szerepe, tevékenysége és annak következményei természetesen a polgári és a szocialista kriminológusok álláspontját is eleve meghatározzák. Bár ma még a bűnözés és a tömegkommunikációs eszközök hatása közötti összefüggésekkel kapcsolatos álláspontok meglehetősen végletekben mozgóak, mégis mind a polgári, mind a szocialista kriminológusok többsége hangsúlyozza, hogy bizonyos filmek, írások kimutathatóan káros hatásokat is kifejtenek a felnövekvő nemzedékre, szocialista viszonyok között pedig a szocialista erkölcsi normák, életeszmenyek ellen hatóak.

A televízió, a film és a sajtó hatása a bűnözésre

A tömegkommunikáció és a bűnözés közötti összefüggésekkel kapcsolatos kérdések gyakorlatilag két fő témacsoport köré szerveződnek. Az egyik irányú megközelítés annak tisztázására törekszik, hogy hogyan befolyásolja a tömegkommunikáció — ezen belül is elsősorban az erőszakkal kapcsolatos filmek, a televízió és a ponyvairóadalom — a bűnözés alakulását és etiológiáját. A másik közelítés a tömegkommunikációnak a bűnözés elleni küzdelemhez való hozzájárulása vizsgálatára irányul.

A mozgóképnek és a televízióknak a bűnelkövetésre gyakorolt hatásával a kriminológusok egy jelentős része foglalkozott.⁸ Érthető okból a sajtó és az irodalom, tehát az írott szöveg és a bűnelkövetés közötti kapcsolat a mozgóképi ábrázoláshoz képest sokkal régebb óta foglalkoztatja a kutatókat. Angyal Pál a korai külföldi kriminológusok álláspontját idézve és osztva kiemeli, hogy még a legtekintélyesebb napilap is számtalanszor kelt ingeret az emberekben a felmerülő problémák törvényellenes megoldására. Szerinte súlyos hiba volna kételkedni a Tarde által részletesen kifejtett utánzási törvény létezésében, mely szerint egy-egy öngyilkosság vagy valamely szenzációsabb bűncselekmény hasonló elkövetésére készíthet.⁹ Denis Szabo rámutat, hogy a sajtó, a szépirodalom, valamint a könyvek minden nemzedéket mélyrehatóan befolyásolnak. A sajtó közel hozza a legtávolibb eseményeket, közöttük az erőszakot is, s hatásá-

⁴ Horányi B.: A mentálhygiene jelentőségéről. Orvosi Hetilap 1967. évi 24. sz.

⁵ Szabo, D.: Kriminologie. University Press, Montreal, 1965. 294. és 297. old. Buchholz, E.—Hartmann, R.—Lekschas, J.: Sozialistische Kriminologie. Staatsverlag der Deutschen Demokratischen Republik, Berlin, 1966. 198. old.

⁶ Hollitscher, W.: Szexualitás és társadalom. Kosuth Könyvkiadó. Budapest, 1974. 12. old.

⁷ Bronfenbrenner, U.: Two Worlds of Childhood — USA and USSR. Russel Sage Foundation. New York, 1970. (Idézi Hollitscher, W.: i. m.)

⁸ Paul Bureau 1922-ben megjelent L'indiscipline des moeurs c. művében már bizonyos filmek és képek ártalmas hatásáról írt. (Ismerteti Szabo, D.: Kriminologie c. művében.)

⁹ Angyal P.: A kultúra krimináltechnológiai jelentősége. Balogh Jenő születése 50. évfordulójára kiadott büntetőjogi dolgozatok. Pécs, 1914. 16—17. old.

ra az emberek számára megszokottá, mindennaposá válik a bűnözés.¹⁰

Az elmúlt időszakban elsősorban a polgári kriminológusok és szociológusok körében folytak széles körű viták a bűnügyi, a western-, a szex- és a horrorfilmeknek, valamint az ilyen jellegű sajtó- stb. termékeknek a lakosságra és annak egyes rétegeire gyakorolt hatásáról. A vitákban a legszélsőségesebb álláspontok jelentkeznek s ezek között megtalálhatjuk a teljesen tagadó vagy egyértelműen megerősítő, illetőleg a csak részben igenlő nézeteket. Bár a kriminológusok és szociológusok többsége a tömegkommunikáció általános hatásából kiindulva az erőszakos bűncselekmények szempontjából nem tartja teljesen hatástalannak a válogatás és mérték nélküli erőszak- stb. ábrázolást, természetesen találhatók ezzel teljesen ellentétes következtetések is. Az utóbbi nézetekkel szemben azonban nagyon elgondolkoztató Sargent álláspontja, aki többek között a pornográfia és az agresszió közötti jelentős kapcsolatot elismerve rámutat: „nevetséges lenne azt állítani, hogy a szadisztikus jeleneteket és jelenségeket bemutató publikációk nem hatnak a nézőre vagy olvasóra. Az ember talán a legkegyetlenebb élőlény, amely csak az elmúlt 40 év folyamán több mint 60 millió példányt pusztított el saját fajtájából... a szadista hajlamok rendszerint váratlanul és elemi erővel törnek felszínre egy-egy film vagy más szadista pornográf publikáció hatására.”¹¹ Denis Szabo általában elismerve a sajtó és az irodalom pozitív hatását, rámutat arra is, hogy egyes esetekben a napilapok a tálió-elv erősítésével hozzájárulnak nemkívánatos előítéletek konzerválásához. Külön kiemeli a bűnügyi magazinok fiatalokra gyakorolt és faji előítéleteket tápláló negatív hatását, továbbá a szükségtelen részletek képi ábrázolásának negatív következményeit. Wertham megállapításait ismertetve kimutatja pl., hogy az USA-ban 1948-ban a bűnügyi magazinok 90 millió példányban jelentek meg havonként, 400 különböző kiadvány formájában, telve a szadizmus és az erőszak egyáltalán nem követésre szolgáló formáinak leírásával és képi ábrázolásával. Egyik számban például 45-féle emberölési mód volt leírva vagy ábrázolva.¹²

A tömegkommunikációs hatásokkal kapcsolatos nézeteket és álláspontokat rendszerezve a legvégletesebb felfogásoknak lehetünk tanúi. Néhány kisebbségi kriminológiai és szociológiai álláspont követői arra az erősen vitatható megállapításra jutottak, hogy az erőszakábrázolás és -részletezés, illetőleg azok leírása a nézőkre ál-

talában pozitív hatást gyakorolnak, mivel hozzájárulnak az emberekben időről időre jelentkező, illetőleg felgyülemelő agressziós feszültség levezetéséhez,¹³ mások — mint pl. Cressey az 1940-es években, Ricutti 1951-ben — viszont csak az ellentmondásos hatások elismeréséig jutottak el. Még inkább különbözőek az álláspontok a tényleges hatások mérvére, bizonyíthatóságára stb. vonatkozóan.

Az előző álláspontokkal szemben a ma már uralkodó és elterjedt felfogás szerint az összes tömegkommunikációs eszköznek a bűnözés, különösen pedig az erőszakos bűnözés etiológiájára bizonyítottan járulékos, közvetett befolyásoló hatása van. E nézet képviselői arra a sokoldalúan megalapozott következtetésre jutnak, hogy elsősorban az erőszakkal kapcsolatos filmek a kalandokra és az erőszakra különösen fogékony gyermek- és fiatalkorúakra, neurotikusokra és elmebetegekre,¹⁴ a szadistákra,¹⁵ közvetetten ártalmas hatást fejtenek ki. Különösen az ábrázolttal azonos vagy az ahhoz hasonló környezeti hatásokkal párosultan utánzó magatartást válthatnak ki, kétes kimenetelű szocializációs következményekhez vezetnek,¹⁶ bővítik a

¹³ MacDonald pl. egyik munkájában (*MacDonald, J.: The Murderer and his Victim.* Charles C. Thomas Publisher Springfield, 1961. 399. old.) magáévá téve Reik álláspontját, azt állítja, hogy, a gyilkosság gondolatának szorongó érzések nélküli elfogadása terápiás hatást válthat ki”. Armand Mergen álláspontja szerint (*Die Kriminologie.* Vahlen GmbH. Berlin—Frankfurt am Main, 1967. 441—442. old.) a film — különösen ha az azonosulási és a projekciós mechanizmusok révén lehetővé teszi a nézőnek, hogy saját agresszióit az agresszív hősből kiélhesse — bűnmelegítő hatással is lehet. Némileg hasonló álláspontot képvisel R. Baker és C. Shaw is „Violence on Television” c. munkájában (*Medicine, Science and the Law* 1972. okt. 248—256. old.).

¹⁴ Halloran, J.—Brown, R.—Chaney, D.: *Television and Delinquency.* Leicester University Press. 1970. 170—181. old. Hibbert, C.: *The Roots of Evil.* Weidenfeld and Nicolson. London, 1963. 243. old. *Himmelweit, H.—Oppenheim, A. N.—Vince, P.: Television and the Child.* London—New York, 1958. 176. old. Ilyen megállapítást tett egy 1972-ben megtartott UNESCO-szimpozionon David A. Hamburg és George V. Coelho is az amerikai televíziós műsoroknak a gyermekekre gyakorolt hatásaira nézve. Hasonló következtetésre jutott *Bandura, A.—Ross, D.—Ross, S.: Imitation of Film Mediated Aggressive Models.* In: *Journal of Abnormal and Social Psychology* 1963. 66. köt. 3—11. old. *Bandura, A.: Aggression.* Prentice Hall. New Jersey, 1973. *Bandura, A.: Aggression the Social Learning Analysis.* Prentice Hall. New York, 1974. *Bandura, A.: On Social Learning and Aggression.* In: *Hollander, E. P.—Hunt, R. G.: Current Perspectives in Social Psychology.* University Press. London, 1976. *Bandura, A.: Social Learning Analysis of Aggression.* In: *Ribes, E.—Bandura, A. Analysis of Delinquency and Aggression.* Lawrence Erlbaum Associates. Hillsdale. New Jersey, 1976.

¹⁵ Münnich I.—Szegedi M.: i. m.

¹⁶ Jefferey, C. R.: *Criminal Behavior and Learning Theory.* The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science 1965. évi 3. száma. 294—300. old. Szabo, D.: *Kriminologie,* 292., 294—295. old.

¹⁰ Szabo, D.: *Kriminologie.* i. m. 297. old.

¹¹ Sargent, W.: Jogi és lélektani megfontolások a pornográf publikációk engedélyezésével és ellenőrzésével kapcsolatban. *The Times* 1976.II. 3. Jogi Tudósító VII. évf. 1976. májusi, 9—10. sz. 41. old.

¹² Szabo, D.: *Kriminologie,* i. m. 297—298. old.

frusztrációs helyzetek körét,¹⁷ fokozzák az interperszonális kapcsolatok ellenséges feszültségét, az agressziós feszültségek forrásait képezik és gyakran ezek permanens újratermelését szolgálják.¹⁸ Bizonyos filmek stb. negatív viselkedésmintákat erősíthetnek,¹⁹ bűnöző magatartásra oktathatnak, bűnelkövetési, leplezési módokat és megoldásokat sugalmazhatnak, alkalmassak arra, hogy egyes személyekben bizonyos szituációkban az erőszakos megoldási út választását iniciálják, annak a nézetnek az erősítésére vezethetnek, hogy az erőszakos tettek nemcsak a végső eszközök lehetnek, hanem a legelső reakció is, s általában csökkentik a közvéleményben az emberi élet megbecsülését²⁰ és végső soron az emberi élet tiszteletének elértékteleződéséhez vezetnek. A kutatók fontos megállapítása az is, hogy bizonyos egyének — főként a gyermekek — nem képesek felfogni a bemutatottak mesterséges jellege és a valóság között fennálló különbségeket s a lejátszott erőszakos cselekedeteket a konfliktusok leküzdésének reális és jogos megoldásmódjaként fogják fel, főként akkor, ha az erőszak alkalmazói — amint az a nyugati filmekben egyre gyakrabban látható — maguk a társadalom képviselői (rendőrök stb.).

Az előző negatív tömegkommunikációs hatásokat egyébként több ténykutatás is megerősítette. Blumer és Hauser pl. az USA-ban a fiatalok bűnözők körében végzett kutatásában megállapította, hogy a bűnügyi filmek nemkívánatos utánzásra ösztönző hatása 10 bűnöző fiú közül egynél és 4 bűnöző lány közül egynél volt kimutatható. (A vizsgálat alá vont bűnöző fiúk 49,0%-a e filmek hatására vásárolt és hordott magánál lőfegyvert, 28,0%-uk a filmből merítette a bűnelkövetés módját, 45,0%-ukat e filmek indították a pénzkeresés könnyebb változatára, 20,0%-uk pedig a mozi hatására kezdett el megbarátkozni a bűnöző életvitellel.²¹

Menninger,²² valamint több nyugati krimi-

nológus és szociálpszichológus²³ szerint a modern információsödping hatására az átlagátlampolgár, megismerve az emberiség általános és tudományos lehetőségeit, egyre inkább tudatára ébred saját egyéni korlátainak és gyengeségeinek. Mindez a tőkés társadalmakban — az urbanizációs és indusztralizációs ártalmakkal, civilizációs válsaggal és más ellentmondásokkal együttesen — egyre inkább fokozza a nagy státusbeli eltérések tudatát, az állampolgárok alkalmazkodási nehézségeit. Pszichés zavarokat idéznek elő s mindezek következménye az egyre emelkedő tendenciájú deviáns magatartásforma.²⁴ A felgyorsult napi életritmus, az általánossá vált pszichikus túlingereltség, a hírközlési szervek útján mindennap és mindenková válogatás nélkül eljuttatott erőszak-megnyilvánulások élménye részben közömbösséget, egy szűkebb körben pedig különböző sokk- vagy stresszhatásokat, egy egészen szűk körben pedig az emberi élet tiszteletének csökkenését, illetőleg erőszakos megnyilvánulásokat, cselekményeket váltanak ki. Mindehhez Raskó Gabriella még hozzát teszi, hogy az a társadalom, amelyben az erőszak és annak ábrázolása a mindennapi élet szerves, természetesnek tekintett tartozékává vált, érthetően nem tud eredménytel megküzdeni a bűnözés növekvő hullámaival.

Az előző megállapításokat az amerikai szociológusok legújabb kutatásai is sokoldalúan megerősítették. Megállapításaik szerint az USA-ban a tömegkommunikáció valóságos „ellenpedagógiai” tevékenységével az erőszak szubkultúráját teremtette meg. Az adatok szerint minden amerikai állampolgár 17. életévéig 15 000 órát tölt a televíziókészülék előtt, minimálisan 18 000 gyilkosságot, továbbá sok száz nemi erőszakot, rablótámadást, emberrablást és más erőszakos cselekményt lát.

Kutatási megállapítások a tömegkommunikációs eszközök élet elleni bűncselekmények elkövetésére gyakorolt hatásáról

Hazánkban a tömegkommunikációs eszközök magas fokon és magas szinten betöltik a párt- és kormányhatározatokban megjelölt tudatformáló szerepüket, a szocialista erkölcsi normák tiszteletére és követésére nevelnek. A tömegkommunikációnak lényeges szerepe van a szabad idő pozitív irányú felhasználásában, illetőleg ennek előfeltételei megteremtésében. Kutatásunk azonban az élet elleni bűncselekmények vonatkozásában a tömegkommunikációnak (film, tévé, rádió, sajtó stb.) több, az előzőekben már vázolt negatív következményét is megerősítette. Az egészében és alapvetően pozitív hatások mellett egyes nem kellően megválasztott

¹⁷ Szabo, D.: Urbanisierung und Kriminalität. Sack, F. — König, R.: Kriminalsoziologie c. kötetben. Akademische Verlagsgesellschaft. Frankfurt am Main, 1968. 115—116. old. Gödöny, J.: i. m. 138. old.

¹⁸ Friedrich, L. K.—Stein, A. H.: Aggressive and Prosocial Television Programs and the Natural Behavior of Preschool Children. Monographs of the Society for Research in Child Development 1973. 38/4.

¹⁹ Klapper, J. T.: Die Wirkungen der Darstellung von Verbrechen und Gewalt in den Massenmedien. Sack, F.—König R.: i. m. 184—186. old.

²⁰ Raskó G.: i. m. 130—131. old.

²¹ Blumer, H. S.—Hauser, P. H.: Movies, Delinquency and Crime. MacMillan. New York, 1933. (Ismereti Szabo, D.: Kriminologie c. művében.)

²² Menninger, W.: Violence and the Urban Crises. Crime and Delinquency 1970. júliusi száma, 229. old.

²³ Álláspontjukat ismerteti Popper, P.: i. m. 51—53. old.

²⁴ Hasonló álláspontot képvisel Gödöny J.: i. m. 309—310. old.

nyugati filmek átvétele és forgalmazása, továbbá bizonyos sajtóközlemények, valamint az illegális úton terjesztett pornográf anyagok, a szadizmus képi ábrázolása stb. esetenként bizonyos személyiségalkatú egyénekre, főként pedig a gyermek- és fiatalkorúakra káros hatást is kifejt. E hatások ugyan esetiek és elszigetelten jelentkezők, mégis figyelemre méltóak, annál is inkább, mivel a helyes műsorpolitikával, a behozott filmek jobb megválogatásával, bizonyos jelenetek ábrázolásának vagy leírásának kerülésével a negatív hatások tovább lennének csökkenthetőek.

Természetes, mi magunk sem tudjuk elfogadni azokat az egyébként is kivételszámba menő — büntető eljárás során előterjesztett — elkövetői vallomásokat, gyakran elfogadhatatlan védekezési kísérleteket, amely szerint az élet elleni cselekmény indítékát kizárólag a moziban vagy a televízióban látottakra, illetőleg az olvasmányban leírtakra igyekeznek visszavezetni. Az azonban tagadhatatlan, hogy az ilyen hatásoknak is szerepe van vagy lehet közvetetten — sokféle más objektív és szubjektív tényezővel együtt — a cselekmény végső indítékának megerősödésében, a gátlás feloldásában, az elkövetési vagy a leplezési mód megválasztásában. A kutatási anyagokban szereplő elkövetők 3,4⁰/₀-a őszintén és elfogadhatóan vallotta, hogy valamilyen formában szerep jutott a filmben látott vagy olvasott erőszak közvetett hatásának, általában a kivitelezés vagy a bűncselekmény leplezési módja megválasztásában, kisebb részben pedig a már egyébként is meglevő elkövetési indítékok erősítésében.

Az egyik Szolnok megyei szexuális jellegű ölési sorozat elkövetője kihallgatása alkalmával például bevallotta, hogy első ölési cselekménye végső indítékát más sajátos tényezőkkel együtt a Zameai bíró c. film az a jelenete váltotta ki, amelyben egy fiatal nővel szemben erőszakot követtek el, s amely olyan hatással volt rá, hogy a mozhelyiséget szinte parancsoló kényszerűséggel el kellett hagynia. A jelenet például és ösztönzésül szolgált számára hasonló cselekedet végrehajtásához. A filmben látott szerelmi jelenet és az ezzel kombinálódott leütés hatására alakult ki benne „mintegy szikra, amelyből láng lett” a végső elhatározás. A tettes ezzel kapcsolatban a következőt vallotta: „a film hatására valami különös vágy fogott el, hogy bántsak valakit. Úgy éreztem, mintha ellenállhatatlanul szólt volna valami, mennem kellett, hogy egy nőt leüssek.” Egy másik, 1963. év őszi ölési cselekményéhez a végső indítást ugyancsak egy tévéfilm adta meg számára. A vágy ismételt jelentkezése hatására még a készüléket is bekapcsolva hagyta este 21 óra után és egy kalapácsot zsebre vágva motorkerékpárján elindult a homoki vasútállomáshoz, ahol lesben állt és a sötétben feléje közeledő sértettet hátulról rendkívül nagy erővel fejbe vágta (Budapesti Fővárosi Bíróság B. III. 3379/1968. sz.).

Az előzőnél elgondolkoztatóbb az a vádlotti vallomás, miszerint a tettes az általa olvasott bűnügyi, de főként ponyvairodalomban, illetőleg a hazánkban bemutatott filmekben jól észrevette azt is, hogy a bűnelkövetők milyen hibákat követtek el. Ilyen módon a maga számára a megfelelő következtetéseket levonta és ennek hatására használt pl. a bűncselekmény színhelyén kesztyűt, vigyázott arra, hogy ne hagyjon hátra azonosítható lábnyomokat, ölte meg az áldoztatát, annak megakadályozására, hogy ez utóbbi a tettet esetleg leleplezze (Debreceni megyei Bíróság Fk. 1253/1969. sz.).

A kutatási megállapítások szerint az emberölés és egyes kategóriái vonatkozásában a sajtó, a szadista, a pornográf irodalom stb. nem tekinthető közvetlen cselekménykiváltó hatásúnak. A már jelzett elkövetők közül mindössze két szexuális ölési sorozat tettese hivatkozott a szadista olvasmányokra és a szexuális jellegű képi ábrázolásra mint az ölest közvetetten kiváltó okok egyikére, mindkettőnél azonban e hatások legfeljebb motivumerősítőként jöhettek számításba. E két esetből természetesen messze nem következtes nem vonható le, annál is inkább, mert mindkét tettes több szexuális élet elleni bűncselekményt követett el, a *bűnismétlőkre* viszont a *tömegkommunikáció aligha lehet figyelemmel*. A kutatások azonban azt is megerősítették, hogy a szexuális élet elleni bűncselekmények tetteseinél a pornográfia, a szadista stb. „irodalom” tanulmányozása általánosnak mondható. Ezzel teljesen egyező megállapítást tett Schweder,²⁵ Reker és Brittain is.

A kutatási megállapítások szerint a *szexuális élet elleni bűncselekmények tetteseinek erősen beszűkült, egy irányú érdeklődése középpontjában különös hangsúlyt kap a pornográfia, továbbá az erőszakkal, a kegyetlenkedéssel, valamint a bűnözéssel összefüggő irodalom*. Ezek a tettesek elsősorban olyan könyvek beható tanulmányozását részesítik előnyben, amelyek valamilyen módon összefüggésben álltak nemi eltévledésükkel, s amelyek végső soron hozzájárulnak elferdült szexuális élményanyaguk fenntartásához s ezáltal azok kieléséhez.

Az egyik tettes tárgyalási vallomásában elmondotta, hogy annak idején a törökszentmisklói piacon tett szert egy különös könyvre, amelyben azonos neműek közötti szexuális manipulációk voltak ábrázolva. Részben a már korábban jelentkező szexuális elferdülésének következményeként, részben pedig ennek a könyvnek a hatására tettes az akkor 6 éves testvérével próbálta ki a könyvben olvasott és látott aktusokat, később pedig ölés útján jutott hasonló jellegű élményhez. Beismerése szerint a könyvben látottak közvetve befolyásolták a

²⁵ Schweder, P.: Die grossen Kriminalprozesse des Jahrhunderts. Verlag für kriminalistische Fachliteratur, Hamburg, 1961. 262. és 362. old.

cselekmény végső indítékai kialakulásában, illetőleg azok megerősítésében (Szolnok megyei Bíróság B. 688/1954. sz.).

A másik szexuális gyilkosságsorozat elkövetője főként a csonkító erőszakkal és a bűnügyekkel foglalkozó könyveket olvasott. Olvasmányai között szerepeltek a „Hirhedt bűnügyek”, „Az évszázad bűnügyei”, valamint egy sor a csonkító erőszakkal, fasiszta kegyetlenkedések leírásával foglalkozó könyv is. Az utóbbiakban leírt kínzások olvasása hatására tettesnél mindig szexuális vágyak jelentkeztek és állítása szerint e könyveknek is szerepe volt abban, hogy utolsó áldozatán a csonkító erőszakot már meg is valósította (Budapesti Fővárosi Bíróság B. III. 3379/1968. sz.).

A kutatás egyébként arra is fényt derített, hogy részben a bűnügyi irodalom beható tanulmányozásának tudható be, hogy a tettesek egy része az átlaghoz képest is nagyobb kriminalisztikai ismeretanyaggal rendelkezik, amelyet igyekszik cselekményei elkövetésénél, majd leplezésénél, utóbb pedig a védekezés során hasznosítani.

Mindezek alapján megerősítettnek látszik az a következtetés, hogy az erőszak látványa a rosszul alkalmazkodó, antiszociális beállítottságú, erősen frusztrált egyént stimulálhatja, az agresszióra vezető fantáziaképeit erősítheti, s adott esetben más objektív és szubjektív tényezőkkel együtt hatásban beállítódást meghatározó kriminogén tényezővé válhat.

A sajtóközlemények és az emberölési ügyek területi megoszlása

A kutatás kiterjedt az élet elleni bűncselekményekkel kapcsolatos hazai sajtóközlemények mennyiségére, jellegére, tartalmára és területi megoszlására is. Már előljáróban sajnos ezek egy jelentős részére vonatkozóan is helyén valónak tűnik Denis Szabónak az a megállapítása, mely szerint az élet elleni bűncselekményekkel kapcsolatos sajtóközlemények nagy többsége jóformán minden országban színvonalatlan és az esetek egy részében a közvéleményben kedvezőtlen hangulatot teremtő.²⁶ Nálunk a negatív hatás és jelleg különösen a külföldi, főként a fejlett tőkésországokból származó híryananyagokkal összefüggésben jelentkezik. Ezeknek az országoknak az élet elleni bűnözési helyzete ugyanis morfológiájában és jellegében is teljesen eltér a hazaitól s éppen ezekben a tőkésországokban fordulnak elő a gyakran sok ember életét veszélyeztető, rendkívül durva formái, amelyekről nem mindig feltétlenül olyan mély-

ségben és olyan módon kellene tájékoztatást adni, ahogyan az ma esetenként történik.

A tömegkommunikációnak az élet elleni bűnözéssel kapcsolatos, következőkben ismertetett egyes vetületei értékelésénél nem hagyható figyelmen kívül, hogy azok a bűnözésnek csak egy egészen szűk és speciális — bár a közvéleményt leginkább és legközvetlenebbül foglalkoztató — területére vonatkoznak, ennél fogva azok korántsem tekinthetők a bűnözés egészére általánosítható érvényűeknek.

A Magyar Hirdető sajtófigyelő szolgálata segítségével 1974. szeptember 1. és 1976. június 31. közötti időszakban minden, a napi- és hetilapokban az emberöléssel, illetőleg kísérletével összefüggő hír, hosszabb-rövidebb elemző cikk összegyűjtésére sor került. A rendelkezésre álló hatalmas anyagot a téma, a terjedelem, a tartalom, a területi megoszlás stb. szempontjából rendszereztük.

A szóban forgó időszakban összesen 1916, emberöléssel, illetve emberölési kísérlettel foglalkozó híryananyag és cikk látott hazánk napi sajtójában és hetilapjaiban napvilágot. Ebből a külföld híreinek száma — beleszámítva a politikai gyilkosságokat is — összesen 547 volt, míg a hazai emberölésekről és emberölési kísérletekről szóló szakanyagok száma 1369-et tett ki. Ebből azonban mindössze 30 volt a bűncselekmény háttérkörülményeit is részletességgel elemző, bűnmegelőzési szempontból valóban hasznosnak nevezhető tanulmány. Amint az a következő elemzésből is jól kiviláglik, meglehetősen magas a napilapok „Fekete krónikájába” illő, valóban szenzációhajhászó „rövid hír”, amelynek legfeljebb utcai hírlapárusok látják hasznát, de bűnmegelőzési szempontból a közvéleménynek a bűnözés alakulásáról való képalkotásához kevés segítséget adnak.

A sajtó a megfigyelés ideje alatt összesen 299 emberölésről számolt be. Ebből 219 tartozott a befejezett, 80 a kísérleti alakzatú cselekmények közé. Az esetek 48,5%-ában a bűncselekményről összesen egyetlen alkalommal és egyetlen lapból értesülhettek az olvasók. A befejezett cselekményeknél ez a szám 38,4%, azonban a kísérleti ügyekben 76,3%. Az előző adatokat és a szóban forgó bűncselekmények jellegét tekintve úgy tűnik, mintha a sajtó nem tartaná kellően szem előtt az emberölési kísérletek magas fokú társadalomra veszélyességét, holott több más bűncselekményfajtaéhoz hasonlóan az elkövető szemszögéből nézve itt is gyakran a mentés szervezetségén (a jól szervezett és felszerelt mentőszolgálaton, a gyors orvosi beavatkozáson, a fejlett orvostudományon stb.) vagy a merő véletlenül múlik a halálos következmény elmaradása.

Ismeretes, hogy hazánkban az emberölés területi eloszlása nem egyenletes s egyes megyékben — sok év átlagát figyelembe véve —

²⁶ Szabo D.: Preface. The Cost of Crime and Crime Control. Analysis of the Work of the Second International Symposium in Comparative Criminology. Published: Solicitor General of Canada, Ottawa, 1971. 6. old.

a többihez képest nagyobb e bűncselekmények gyakorisága. Nem lehet érdektelen ezért azt vizsgálni, hogy milyen az egyes területi egységek tényleges élet elleni bűnözési helyzete és az erről készült tájékoztatások viszonya.

Tekintettel arra, hogy 1975-ben a sajtófigyelés egész éven át tartott, a következőkben részletezett megállapításainkat és következtetéseinket is csak ezekre az adatokra alapítottuk. Itt kívánjuk megemlíteni, hogy a napi sajtóban, annak az ún. „Fekete krónikájában” név nélkül is számos bűncselekményről adtak hírt, ezekkel azonban a továbbiakban — beazonosítási nehézségek miatt — nem foglalkozunk. Egyébként 1975-ben összesen 19 elemző cikkben és 877 ún. „rövid hírben” kapott a közvélemény a bűncselekményekről tájékoztatást.

A *befejezett emberölések* kategóriájában az 1975. évi egységes rendőrségi-ügyészségi statisztikában összesen 206 cselekményt regisztráltak. A sajtó ebből 121-et tett ismertté, azaz az összes cselekmény 58,7%-át. A közlemények 38,0%-a egyetlen híradásra korlátozódott. Egyazon ügyről 2—5 híradás jelent meg, a tájékoztatások 29,8%-ában, míg a többiről 6 vagy annál több közlemény látott napvilágot. A híradások 21,5%-a csak a cselekmény megtörténtének közlésére korlátozódott, de az előzményére utaló adat hiányzott. Az ügyek 43,8%-ában a sajtó nem követte nyomon a korábban közlésre kiválasztott ügy sorsát, tehát csak a tájékoztatásra kiemelt esetek 56,2%-ában számolt be ítélelhozatalról, illetve hozta nyilvánosságra a büntetés tényét és mértékét. Az esetek 13,2%-ában a tájékoztatás nem az elkövetés helye szerint „illetékes” sajtóorgánumtól származott.

Az ismertté vált befejezett emberölések és az ezekről közreadott sajtóközlemények területi megoszlása alapján végzett korrelációs számításokból megállapítható, hogy országosan a tényleges és a sajtó szerinti rangsor nem mutat lényegi eltérést. (Mann-Whitney-próba szerint $p > 0,10$.) Az egyes megyékben elkövetett befejezett emberölésekről szóló publikálások azonban korántsem egyenletesek és a szóban forgó cselekmény-kategóriákban ($\pm 1,0\%$ -os ingadozást figyelembe nem véve) pl. Baranya, Bács-Kiskun, Győr-Sopron, Komárom, Somogy, Szolnok és Tolna megye „felülpublikált”, azaz a sajtóban szereplő cselekmények megye szerinti aránya meghaladja az országos arány szerinti, megyére eső cselekmények számát. Ezzel szemben viszont Fejér, Heves, Nógrád, Pest, Szabolcs-Szatmár és Veszprém megyék a lapokban „alulpublikáltak”. Különösen kiugró ebben Pest megye, ahol a cselekmények 12,6%-át követték el, a napilapok hasábjain viszont csak 5,8%-os aránnyal részesedett. 10 megyében a publikált bűncselekmények egy részéről csak az elkövetés helyétől idegen megyékben számoltak be. Kiemelkedik a sorból Győr-Sopron megye, amely, noha „felülpublikált”, azonban

az esetek 80,0%-ában idegen megyei (vagy fővárosi, országos) lap számolt be. Hasonló a helyzet Szabolcs-Szatmár megyében is, ahol a megyében elkövetett befejezett élet elleni bűncselekmények 40,0%-áról idegen megyében láttak napvilágot a sajtóközlemények.

Az *emberölési kísérletek* kategóriájában 1975-ben összesen 306 cselekmény vált ismertté. A sajtóban ezek közül 72-ről jelent meg közlemény, azaz az összes cselekmény 37,3%-áról. A közlemények döntő többsége (73,6%-a) egyetlen közlésből állt. Ugyanazon ügyről az esetek 23,6%-ában jelent meg 2—5 tájékoztató. A híradások 27,8%-a csak a cselekmény megtörténtét közölte, a cselekmény megvalósításának, illetőleg a kísérlet hátterét képező körülmények legminimálisabb ismertetése nélkül. A közlésre kiemelt ügyek 56,9%-ában közölt csak a sajtó ítéletet is. Az esetek 9,7%-ában a tájékoztatás és az elkövetés helye nem volt azonos.

A kísérleti cselekmények és a sajtóban megjelent közlemények megyei megoszlása alapján az állapítható meg, hogy a rangsor itt sem tér el lényegesen egymástól. (Mann-Whitney-próba szerint $p > 0,10$.) A kísérleti cselekmények megyék, illetőleg publikálások helye azonban több esetben eltérő. Így (ismét $\pm 1,0\%$ -os ingadozást figyelmen kívül hagyva) Bács-Kiskun, Fejér, Győr-Sopron, Somogy, Tolna, Vas, Veszprém és Zala megye „felülpublikált”, míg Budapest, Baranya, Borsod, Nógrád, Pest és Szolnok megye „alulpublikált”. Különösen feltűnő Budapest helyzete, amelyben a kísérleti cselekmény 11,4%-át követték el, ugyanakkor a közlemények között csak 4,2%-os aránnyal képviselteti magát. Itt is feltűnő, hogy a publikált kísérleti cselekmények egy része idegen megyéből ered. Négy megye (Borsod; Fejér, Győr-Sopron és Szolnok) sorolható ide. Feltűnő ismét Győr-Sopron megye helyzete, amely esetében — noha az emberölési kísérletekről szóló híryanagban „felülpublikált” — 5 híryanagból 4 idegen megyéből származik. A fővárosi, a Somogy, a Szabolcs-Szatmár és a Szolnok megyei cselekményekről mindössze egyetlen alkalommal és helyen történt beszámoló.

A hazai sajtó élet elleni bűnözéssel kapcsolatos közléseinek *menyisége, jellege és tartalma alapján több megállapítás tehető*. Egyik fontos megállapításunk, hogy a *legtöbb híryanag a rendőri szervek jelentéseinek távirati stílusát követi*, ezért az állampolgárok részére általában semmitmondó, tanulság nélküli, sőt éppen ennélfogva ezek az elsődleges híryanagok a későbbi tényállás- és háttérváltozások stb. következtében félrevezetőek s következményeiket tekintve a bűnüldöző és igazságügyi szerveket esetenként nemkívánatos megvilágításba helyezőek.

Az adatok szerint általában a *nagyobb, feltűnést keltő ügyek kerülnek sorozatos közlésre*,

ami önmagában még nem volna baj: a hiba az, hogy *elmarad a nevelés és az általános megelőzés szempontjából elengedhetetlen elemzés és az oksági háttér bemutatása*. Ezért felmerül annak szükségessége, hogy az ilyen jellegű ügyek helyébe hasznosabb volna kisebb feltűnést keltő, de tipikusabb ügyeket állítani, amelyekben kifejthetők lennének a cselekményhez vezető körülmények. Ezért mind a hazai, mind pedig a külföldi élet elleni bűncselekményekkel kapcsolatos sajtóközlemények tartalmát és minőségét szükséges lenne javítani a mai mennyiségi mutatók előtérbe helyezése helyett.

Újra meg újra találni olyan ügyeket, amelyekben a bűncselekmény gyanúsítottját rögtön a cselekmény felderítése után megnevezik, ugyanakkor az eljárás későbbi szakaszában az eredeti közléshez képest a tényállás és a felelősség egészen másként alakul. A jelenlegi gyakorlat a speciálprevenció szempontjából is kifogásolható, mert a közvéleményben és a gyanúsítottban egyaránt a prejudikálás érzetét kelteti.²⁷ Ez az aggodalom annál is inkább reális, mivel az *elkövetés utáni híradást követően a cselekmények egy jelentős részéről a sajtóban többé már nem esik szó*. A sajtó ilyen irányú tevékenysége egyébként az elkövetők környezetére, családjára is káros hatást fejthet ki.

Ha kivételesen is, de előfordulnak a híradásokban később *korrigálatlan tévedések, helytelen információk* is. Feltétlen igény, hogy a sajtó a korábbi tévedését később az előzővel azonos szintű és terjedelmű publicitást biztosítva helyesbítse.

Jó példa a könnyen megtévesztő hatást kiváltó információ adására 4. nagy olvasóközönséget vonzó napilap (az Esti Hírlap, a Magyar Nemzet, a Népszabadság és a Népszava) beszámolója egy ölési cselekményről a következő kezdősorokkal: „Agyonütötte feleségét”, „Kalapáccsal agyonütötte...”, „Meggyilkolta feleségét”. Hasonló hangnemben írt az esetről még a Fejér megyei Hírlap, az Észak-Magyarország és a Pest megyei Hírlap. Viszont egyedül csak a Pest megyei Hírlap számolt be terjedelmes cikkben az első közlemények megjelenése után 6 hónappal arról, hogy egy súlyosan beteg ember követte el a szóban forgó cselekményt, olyan, aki már korábban emberölési kísérlet és gyújtogatás vádjával állt bíróság előtt, s akit kényszergyógykezelték, de szabad mozgásában nem korlátozták. A gyógyszeradagolás elmulasztása miatt követte el újabb cselekményét. Éppúgy, mint az előzőekben, ez alkalommal is

felmentették, ezúttal azonban kényszergyógykezelését már zárt intézetben rendelték el.

Néhány következtetés

A külföldi és a hazai szakirodalom áttekintése, valamint a kutatás anyagának elemzése alapján a tömegkommunikáció és az élet elleni bűncselekmények néhány összefüggésével kapcsolatban több következtetés vonható le, amelyek az alábbiakban összegezhetők:

1. A tömegkommunikációs eszközök tevékenységét és tartalmát a társadalmi berendezkedés jellege erősen determinálja. *A társadalmi berendezkedés jellege és a társadalmi fejlődés iránya eleve meghatározza a tömegkommunikációs szervek tevékenységét*, műsorpolitikáját stb., következésképpen mindez eltérő hatást fejt ki a különböző országokban az erőszakos bűncselekmények elkövetőire.

2. Ma még nincs arra adat és megnyugtató bizonyíték, hogy az erőszak látása, olvasása az átlag állampolgárok körében bármiféle közvetlen cselekményösztönző hatású lenne. Az átlagtól eltérő esetekben azonban az eltérés mértékének megfelelően a kedvezőtlen, áttételes hatás *egyedi* — tehát bűncselekményi — szinten aligha tagadható. Az erőszak, az erőszakos cselekmények, a különböző külföldi országokban elkövetett politikai merényletek stb. az elfajult konfliktusok ölés útján történő „megoldási módjai” mai viszonyaink között a gyors hírközlés folytán a lakosság előtt rendkívül hamar ismertté válnak. Hogy ez — más tényezőkkel együtt — az aktuális személyiségi talajon mindenkire teljesen hatástalan lenne, illetőleg csak kedvező hatást gyakorolna, nehéz elhinni, még akkor is, ha ez, illetőleg ennek az ellenkezője ma még egyértelműen nincs bizonyítva. Aligha tagadható, hogy a minden szokatlan és újszerű befogadására fogékony gyermek- és fiatalkorúakat, labilis személyiség szerkezetű egyéneket az erőszak látványa és olvasása ne befolyásolná. Ugyanakkor — amint az az előző elemzésből is kitűnik — külön ki kell emelni azt is, hogy éppen a társadalmi meghatározottság folytán hazai viszonylatban a sajtó mint indikáló hatás, alig jöhet szóba, legfeljebb néhány, rosszul megválasztott és behozott nyugati film tölthet be egyes kivételes esetekben ilyen áttételes szerepet.

3. A tömegkommunikációs eszközök élet elleni bűnözésre, ezen belül is az emberölési cselekményekre gyakorolt közvetlen hatásai tulajdonképpen bizonyíthatatlanok azért is, mert *valamennyi élet elleni bűncselekmény elkövetésében rendkívül sok objektív és szubjektív körülmény összetetten, nem pedig önállóan jelentkezik*; mert jelenleg az egyik vagy másik szociológiai, pszichológiai jellegű tényező az oksági folyamatban a *többtől elkülöníthetetlen*; mert ezek a hatások — áttételes. pszichés me-

²⁷ Erre hívja fel a figyelmet Várkonyi Endre a Magyarország 1977. évi 2. száma 25. oldalán. A cikket minden, a témakörhöz értő örömmel üdvözölheti, csakúgy, mint Katona Évának a Szót kérek! rovatban 1976. XI. 22-én 6.45 órakor a Kossuth rádióban elhangzott monológját. Hasonlóan foglalt állást Gorin, A.: A szocialista igazságszolgáltatásról c. cikkében (megjelent az Izvesztyija 1964. évi december 2-i számában).

chanizmusról lévén szó — ma még megfelelő módszer hiányában rendkívül nehezen mutathatók ki, hiszen itt olyan lelkiállapotról van szó, amelynek minőségét sok más korábbi tapasztalat is determinálja; végül pedig mert *ezek a tényezők, sajnos, ma még az élet elleni bűncselekmények nyomozása során figyelmen kívül maradnak.*

4. Oksági szempontból *a tömegkommunikáció szerepe erősen áttételes, közvetett, más tényezők mellett és másodlagosan jöhet csak számításba.* Az elkövetés és a leplezés módja tekintetében azonban — a kutatási megállapítások szerint is — van, ha nem is meghatározó, de közvetve utánzásra indító hatása. Bizonyos elkövetőkben megerősítheti, hogy az általuk választott módszer az egyedül helyes és biztos s bennük olyan gondolatot táplálhat, hogy a cselekmény és az eredményes leplezés együttesen hozzájárulhat a felderíthetetlenséghez. Az ilyen téves hiedelmek a bűncselekmények megvalósítása irányába hathatnak. Mindezek alapján úgy véljük, továbbra is helyes úton járunk, ha — az eddigéhez hasonlóan — a nyers, durva erőszak „népszerűsítése” előtt ezt követően sem nyitunk kaput.

5. A kutatás anyaga számos más körülménnyel együtt arra enged következtetni, hogy *szél-*

sőségesen deviáns esetekben s főként a szadista-szexuális ölési cselekmények elkövetői körében a szadista és horrorfilmek, továbbá az ugyanilyen témájú regények egy vagy több, a csonkító erőszakkal stb. kapcsolatos jelenete szerepet játszhat a legvégső döntés kialakulásában, a cselekmény elkövetése útjában álló utolsó erkölcsi gátlás kikapcsolásában. E tekintetben különösen károsak és ötletet adóak lehetnek a túlságosan részletezett kivitelezési módok.

Összegezeként megállapítható: mindig fennáll annak a lehetősége, hogy a tömegkommunikáció nemkívánatos hatásokat is kivált. Mindez azonban eltöri amellet az általában kedvező tendencia mellett, amelyet különösen a szocialista országokban a tömegkommunikációs eszközök az állampolgárok nevelésében, a tudatformálásban betöltenek. A tömegkommunikációs eszközök útján is tovább szükséges erősíteni a szocialista életeszményeket, erkölcsi vonásokat és a közvetlen környezet bűnmegelőzésben játszott szerepe és felelőssége fokozottabb kihangsúlyozásával az emberi élet tisztelét, a társadalmi elítélés légkörének gyorsabb kialakulását, s ezáltal járuljanak hozzá az élet elleni bűncselekmények hatékonyabb megelőzéséhez.

Bakóczy Antal—Irk Ferenc